

магчымыя спосабы, як забіць чалавека, звесці з гэтага свету, у славацкай жа – літаральна некалькі адзінак на гэты конт.

Адрозненні можна патлумачыць прыродна-геаграфічнымі, гістарычнымі, палітычнымі, культурнымі, рэлігійнымі чыннікамі. Перш за ўсё славакі – гэты каталікі, а каталіцкая царква прадугледжвае магчымасць адкупіцца ад усіх грахоў – і былых, і будучых, да таго каталіцкая царква больш жорсткая да сваіх вернікаў, чым праваслаўная, больш скіравана на пасмяротнае жыццё: адсюль і адлюстраванне думкі, што лепш памерці на чужыне дзесяць разоў, чым дома раз, што трэба заўсёды думаць пра смерць, а ў беларусаў, праваслаўных, хваробы, нястачы, бяда суцэльная загартроўваюць чалавека, выпрабоўваюць. Калі гаварыць пра менталітэт, то славацкі народ больш арыентуецца і арыентаваўся на Захад (нават на пытанне “Як справы?” часцей за ўсё пачуем адказ “У парадку, усё добра, выдатна!”), і ніколі яны не будуць расказаваць пра няшчасці і г.д.), таму тут і адкупленне ад смерці магчыма, і адсутнасць негатыўнай ацэнкі ўласнага жыцця. Калі разглядаць палітычныя і гістарычныя жыццё, то і ў беларусаў, і ў славакаў яно вельмі падобнае (і прыгон, і войны), але крыўдзіць сябе славакі, горны народ, свабодалюбівы, не вельмі і давалі, заўсёды былі нацыянальныя героі ў кожную эпоху (Juraj Janošík, Jozef Tiso, Jozef Miloslav Hurban і інш.), іх паслядоўнікі, мсціўцы, таму, можа, і такія фраземы, як вымотваць жылы, адпраўляць у Магілёўскую губерню, і не маглі ўзнікнуць.

Але гэта толькі версіі, што нам кажуца найбольш верагоднымі.

Галоўнае тое, што прыведзеныя адзінкі дапамагаюць лепш спазнаць культуру народаў, зразумець яе своеасаблівасць, унікальнасць, і тое, што ўстойлівыя адзінкі не губляюць сваю актуальнасць, з’яўляюцца карыснымі пры ўсведамленні найбольш складаных жыццёвых сітуацый і для прадстаўнікоў 21-га стагоддзя.

Літаратура

1. Slovenské príslovia, porekadlá a úslovia. / A. P. Záturský. – Slovenský Tatran, 2005. – 813 s.
2. Лепешаў, І.Я. Слоўнік фразеалагізмаў. У 2-х т. Т.1. А – Л / І.Я.Лепешаў. – Мінск: Беларус. Энцыклапедыя імя П.Броўкі, 2008. – 672 с.
3. Прыказкі і прымаўкі: у 2 кн. / АН БССР. І-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору; Рэд.кал.: В.К.Бандарчык і інш. / Кн. 2 / Рэд. А.С.Фядосік. – Мінск, 1976. – 616 с.
4. Шасцімоўны слоўнік прыказак, прымавак і крылатых слоў. Мінск, 1993. – 290 с.

А.А. Карп

СІМВОЛІКА СТЫХІЙ У БЕЛАРУСКАЙ ФРАЗЕАЛОГІІ

Паводле народных уяўленняў, асноўнымі касмічнымі стыхіямі з’яўляліся *вада, зямля, агонь і наветра (вецер)*. Да нашага часу захавалася мноства ўстойлівых моўных выразаў, кампанентамі якіх з’яўляюцца названыя лексемы, што сведчыць пра асаблівае шанаванне згаданых стыхій, наданне ім звышнатуральных якасцей.

Мэта дадзенай працы – разгледзець сімволіку стыхій у складзе беларускай фразеалогіі.

Агонь – стыхія, якая ўдзельнічала ў акце стварэння свету, у міфалагічных уяўленнях продкаў увасабляе мужчынскі пачатак і проціпастаўляецца зямлі і вадзе. У беларускай фразеалогіі тым не менш *агонь* і *вада* збліжаюцца праз адзін кантэкст: ісці (пайсці), гатоў (гатовы) у *агонь* і *ваду* ‘усюды і на ўсё, на любыя ўчынкі, безразважна і самаахвярна’ [4, с. 49]; у *агні* не *гарыць* і ў *вадзе* не *тоне* ‘нідзе не прападае, выбіраецца з любых абставін’ [4, с. 264]; *прайсці* <праз> *агонь* і *ваду* і *медныя трубы* ‘многа зведаць у жыцці, пабыць у розных цяжкіх абставінах’ [5, с. 207].

Сімволіка *агню* дуалістычная. Пра ўспрыманне яго як магутнай, усёзнішчальнай стыхіі, сімвал небяспекі сведчаць наступныя фразеалагічныя адзінкі: *агнём* і *мячом* ‘крайне сурова, бесчалавечна, з бязлітаснай лютасцю (знішчаць, разбураць, распаўляцца і пад.)’ [4, с. 48]; *між двух агнёў* ‘у цяжкім становішчы, калі небяспека пагражае з двух бакоў’ [4, с. 48]; з *агню* *ды ў полымя* ‘з адной непрыемнасці ў другую’ [4, с. 48]. Апошні фразеалагізм пабудаваны як градацыйная канструкцыя, значэнне якой узмацняецца праз супастаўленне двух блізкіх у сэнсавых адносінах слоў.

Цікавай падаецца і этымалогія ўжо прыведзенага намі вышэй фразеалагічнага выразу *агнём* і *мячом*: “Першапачаткова ў старажытных грэчаскіх медыкаў выраз асацыіраваўся са сродкам залечвання, “знішчэння” ран выразаннем іх і прыпяканнем у адпаведнасці з формулай славутага Гіпакрата: “Чаго не можа вылечыць жалеза (меч, нож), тое вылечваецца агнём”. Выраз пераасэнсаван і стаў абазначаць ‘бязлітасна, жорстка’, калі гаварылася пра знішчэнне ўжо не ран, а ўсяго жывога і нежывога на тэрыторыі праціўніка” [6, с. 25]. Як бачым, першапачаткова ўстойлівы выраз асацыіраваўся з дзеяннем, накіраваным на ўмацаванне чалавечага здароўя, то бок карысным і станоўчым, але семантычны зрух прывёў да пагаршэння значэння.

Агонь можа суадносіцца і з хваробай: *антонаў агонь* ‘заражэнне крыві, гангрэна’ [4, с. 48]. “Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў” І. Лепешава падае наступнае тлумачэнне этымалогіі гэтай фразеалагічнай адзінкі: “У сярэдневяковай Заходняй Еўропе існавала павер’е, што вылечыць гэту хваробу можна мошчамі “святога Антонія” – хрысціянскага аскета Антонія Фіўскага... Знахары, спрабуючы “зняць антонаў агонь” з хворага, звычайна мелі пры сабе ікону Антонія” [6, с. 38], якое суправаджаецца наступнай ілюстрацыяй: “Пакуль давезлі, быў у цябе ўжо антонаў агонь. Скура вакол раны стала плямамі” [6, с. 38]. Так, можам дапусціць, што ўзнікненне дадзенага фразеалагізма абумоўлена дзвюма прычынамі: 1) вера ў спрыянне святога Антонія пры лячэнні; 2) падабенства знешніх праяў хваробы са слядамі *агню* – апёкамі.

Разам з тым *агонь* бачыўся нашым продкам як ачышчальны і жыццястваральны пачатак. У беларускай міфалогіі *агонь* асацыіруецца з актыўнасцю, творчасцю, выступае метафарай чалавечай цывілізацыі. Пазітыўнае ўспрыманне гэтай стыхіі абумовіла ўзнікненне фразеалагізмаў з кампанентам *агонь*, што маюць станоўчую канатацыю, напрыклад: з *аганьком*

рабіць, працаваць ‘старанна, з вялікім уздымам’ [4, с. 47]; *праметэў агонь* ‘незгасальнае імкненне да высакароднай мэты’ [4, с. 49]. Апошні прыклад, што з’яўляецца агульным для ўсходнеславянскіх моў, склаўся на аснове грэчаскіх міфаў пра тытана Праметэя, які выкраў і прынёс людзям *агонь*.

Агонь атаясамліваўся з цяплом хатняга агменю, быў сімвалам сямейнага шчасця і згоды. Відаць, такое разуменне *агню* абумовіла з’яўленне фразеалагічнай адзінкі *на агеньчык* заходзіць (зайсці), завярнуць ‘мімаходзь (заходзіць да каго-небудзь)’ [4, с. 47].

Агонь займаў выключна важнае месца ў гаспадарцы, таму і не дзіўна, што чалавек ставіўся да яго як да жывой істоты, якая можа і паспрыяць, і пакараць. Пра персаніфікацыю гэтай стыхіі сведчыць фразеалагізм *агонь яго ведае* ‘невядома’ [4, с. 48], дзе *агонь* надзелены чалавечай здольнасцю – ведаць. Цікава, што існуе сінанімічны выраз *вятры яго ведаюць* [4, с. 242], які таксама мае значэнне няпэўнасці. У абодвух фразеалагізмах рэалізуецца своеасаблівая “сімвалічная” энантыясемя – здольнасць слова выражаць антанімічныя значэнні: *агню*, *ветру* прыпісваецца здольнасць ведаць, і адначасова яны пазбаўлены абазначанай уласцівасці. Наяўнасць падобных фразеалагічных адзінак сведчыць пра антрапамарфічнае і антрапацэнтрычнае светаўспрыманне нашых продкаў.

Вада ў многіх міфалогіях, у тым ліку і ў беларускай, звязваецца з пачаткам стварэння Сусвету, дзе яна сімвалізуе Хаос. Можна меркаваць, што ўспрыманне *вады* як непрадказальнай, небяспечнай для чалавека і разбуральнай стыхіі паўплывала пэўным чынам на семантыку наступных фразеалагічных адзінак: *як у ваду апушчаны* ‘расстроены, засмучаны, прыгнечаны’ [4, с. 79]; *у агні не гарыць і ў вадзе не тоне* ‘нідзе не прападае, выбіраецца з любых абставін’ [4, с. 264]; ісці (пайсці), гатоў (гатовы) *у агонь і ў ваду* ‘усюды і на ўсё, на любыя ўчынкi, безразважна і самаахвярна’ [4, с. 49], дзе *вада* асацыіруецца з выпрабаваннямі, пэўнымі жыццёвымі цяжкасцямі. Адмоўныя канатацыі набывае лексема *вада* ў наступных фразеалагічных адзінках: *вазіць ваду* ‘абцяжарваць каго-небудзь непасільнай, зневажальнай работай’ [4, с. 147]; *варыць (наварыць, напаварыць) ваду* ‘здзекавацца з каго-небудзь’ [4, с. 155]; *ліць ваду* ‘гаварыць пустое, пустасловіць’ [4, с. 580].

У значэнні “напой” *вада* асацыіруецца з голадам, нішчымніцай: *садзіць на ваду* ‘караць голадам’ [5, с. 305]; *часам з квасам, а парою з вадой* ‘парознаму – сытна і надгаладзь’ [5, с. 555]. Апошні з прыведзеных фразеалагізмаў, як справядліва сцвярджае І. Лепешаў, “характарызуецца згусткам сродкаў мастацкай выразнасці. У ім ёсць кампаненты-сінонімы (*часам* – *парою*), дзве ўнутраныя рыфмы, свая рытмічнасць у кожнай частцы і антанімічнае супрацьпастаўленне (*квасам* – *вадой*)” [6, с. 408].

Уключаная ў пэўны фразеалагічны кантэкст лексема *вада* набывае значэнне няпэўнасці, невядомасці (таксама як *агонь* і *вечер*): *цямна вада ва облацэх* ‘незразумелае, туманнае’ [4, с. 145]; *віламі на вадзе пісана* ‘невядома, ці ажыццявіцца што-небудзь; пра няпэўнае, маламагчымае’ [5, с. 187]. Сучасны

чалавек страціў першапачатковае ўспрыманне вобразнасці дадзенага фразеалагізма: “Як правіла, ва ўсіх тлумачальных лексічных слоўніках гэты фразеалагізм змяшчаюць пад словам *вілы*, хоць на самай справе ён семантычна зусім не звязваецца са значэннем ‘сельскагаспадарчая прылада’. Тут *вілы* – даўно зніклае слова, што абазначала ‘кругі’. З дзвюх варыянтных форм, у якіх ужываецца выраз (...*на вадзе*... і ...*на вадзе*...), зыходнай трэба лічыць форму з прыназоўнікам *на*, што найбольш адпавядае першапачатковай вобразнасці фразеалагізма: *віламі* (г.зн. кругамі – на чым) *на вадзе пісана*. Форма *на вадзе* ўзнікла, відаць, у сувязі з успрыманнем слова *вілы* як ‘сельскагаспадарчай прылады’” [6, с. 74].

Сімволіка *вады* амбівалентная. *Вада* – небяспека (праз эсхаталагічны матыў патопу яна суадносіцца з Танатасам), але яна ж і крыніца жыцця, ачышчальная, гаючая сіла. У беларускай фразеалогіі гэтая амбівалентнасць выяўляецца праз апазіцыю: *чыстая – каламутная вада*. *Вада* праз фізічныя ўласцівасці чысціні і празрыстасці суадносіцца з маральнымі якасцямі праўдзівасці, сапраўднасці, ісціннасці: *чыстай (чысцейшай, найчысцейшай) вады* ‘самы сапраўдны’ [4, с. 147]; *як у кроплі вады* ‘абсалютна дакладна і аднолькава’ [4, с. 532]. *Каламутная вада* ўспрымаецца як сімвал беспарадку, падману, амаральных якасцей: *каламуціць (муціць) ваду* ‘свядома заблытваць якую-небудзь справу; уносіць разлад, беспарадак у адносіны паміж кім-небудзь’ [4, с. 476]; *лавіць рыбу ў каламутнай вадзе* ‘з выгадай для сябе выкарыстоўваць чые-небудзь цяжкасці, няўдачы і пад.’ [4, с. 555].

Вада ў фразеалогіі суадносіцца з рухам, зменлівасцю: шмат, многа нямала *вады сплыло* ‘(шмат і інш.) прайшло часу, адбылося змен’ [5, с. 374] і, адпаведна, – з раптоўным, нечаканым знікненнем: *як у ваду кануў* – ‘нечакана прапаў, знік’ [4, с. 486]; *як вадой змыла* ‘хто-небудзь бяследна, імгненна знік, схаваўся або што-небудзь раптоўна знікла’ [4, с. 444] (параўн. сінанімічныя: *як агнём спаліла* [5, с. 370], *як ветрам здзьмула* [5, с. 435], *як скрозь зямлю праваліўся* [5, с. 202]).

Аднак *вада* – гэта і статыка, сімвал цішыні, спакою: *цішэй вады і ніжэй травы* ‘вельмі пакорлівы, сарамлівы, ціхі; такі, што трымаецца непрыкметна, нясмела; вельмі пакорліва, нясмела, непрыкметна’ [5, с. 541]; *вады не замуціць* ‘вельмі ціхі, лагодны, пакорлівы’ [4, с. 406]. Гарачая *вада*, наадварот, суадносіцца з нястрыманасцю характару: *у гарачай вадзе купаны* ‘вельмі запальчывы, нястрыманы, занадта гарачы’ [4, с. 548].

Вада актыўна выкарыстоўвалася ў народнай варажбе, магіі. З верай у чараўніцтва, здольнасцю вады “ўгадваць”, прадбачыць будучыню звязаны выраз *як у ваду глядзеў* ‘угадаў, нібы загадзя ведаў, нібы прадбачыў што-небудзь’ [4, с. 270].

“**Вецер** – асноўны пасрэднік паміж зямлёй і небам, галоўны прадстаўнік натурфіласофскай стыхіі “паветра”, найбольш дынамічны” [9, с. 27]. Сапраўды, *вецер* у беларускай фразеалогіі выступае як актыўная стыхія, у той час як лексема *паветра* ўжываецца ў невялікай колькасці варыянтных фразеалагізмаў

дзеля абазначэння прамежкавага, хісткага стану: *вісець (віснуць, навісаць) у паветры; навіснуць у паветры* ‘знаходзіцца ў хісткім, няпэўным становішчы; не атрымліваць спачувальнага водгуку, падтрымкі іншых людзей (пра меркаванні, думку)’ [4, с. 174]; *вісець у паветры* ‘чакаць свайго вырашэння, набліжацца, надыходзіць’ [4, с. 175].

Вецер выступае персаніфікаваным вобразам паветранай стыхіі. У беларускай фразеалогіі пра ўспрыманне ветру як жывой істоты сведчыць ужо згаданы выраз *вятры яго ведаюць* ‘невядома’ [4, с. 242]. У народных уяўленнях *вецер* нярэдка амбівалентная прыродная з’ява: гэта і магутная стыхія, супрацьпастаўленая нячыстай сіле, і ўласна яе спараджэнне. Фразеалагічныя адзінкі, у склад якіх уваходзіць лексема *вецер*, маюць пераважна негатыўную канатацыю. Праз сваю зменлівасць *вецер*, як правіла, асацыіруецца з легкадумнасцю, прыстасавальніцтвам: *з ветрам у галаве* ‘занадта легкадумны, несур’ёзны’ [4, с. 166]; *адкуль вецер дзьме* ‘на каго або на што трэба арыентавацца ў сваіх дзеяннях, учынках’ [4, с. 166]; *куды вецер дзьме* ‘без цвёрдых перакананняў і прынцыпаў’ [4, с. 167]. *Вецер* часта выступае сімвалам пустаты, як маральнай, так і матэрыяльнай: *як у полі вецер* ‘легкадумны, пусты, ветрагон’ [4, с. 168]; *вецер гуляе ў кішэнях* ‘у каго-небудзь няма грошай’ [4, с. 166]. У наступных фразеалагічных адзінках *вецер* суадносіцца з безвыніковасцю, марнатраўствам: *на вецер* ‘дарэмна, упустую, безвынікова’ [4, с. 167]; *кідаць на вецер* ‘дарэмна траціць, неашчадна распадаваць’ [4, с. 504].

Вецер увасабляе сабой рух, перамяшчэнне ў прасторы, гэта і вызначае семантыку фразеалагізмаў: *з лёгкім ветрам* ‘пажаданне шчаслівай дарогі; пажаданне пазбавіцца ад каго-небудзь’ [4, с. 166]; *з ветрыкам ехаць, пракаціць* ‘на вялікай хуткасці’ [4, с. 166]; *якім ветрам занесла* ‘як, пры якіх абставінах аказаўся хто-небудзь дзе-небудзь’ [4, с. 407].

Вецер мог уяўляць сабой небяспеку, атаясамлівацца са знішчальнай сілай, пра што сведчыць значэнне фразеалагізма *ісці (пайсці) з ветрам* ‘бяследна знікаць, прападаць; цярпець няўдачу; канчаткова разбурацца, развальвацца’ [4, с. 468].

Зямля ў народных уяўленнях усведамлялася як усеагульная крыніца жыцця, маці ўсяго жывога. Яе лічылі жывой істотай, якая несла ў сабе жаночы пачатак. У беларускай фразеалогіі персаніфікацыя *зямлі* выяўлена праз наданне ёй характарыстык, уласцівых чалавеку: *зямля ненаедная* ‘вельмі прагны і скупы’ [4, с. 458]; *як зямля п’яны* ‘вельмі моцна, празмерна’ [4, с. 459]. Трэба адзначыць, што апошні выраз атаясамліваўся першапачаткова не з негатыўнай характарыстыкай, а з урадлівасцю *зямлі*, яе здольнасцю нараджаць жыццё. “Паказальнае ў гэтым сэнсе і рускае дыялектнае словазлучэнне *бухая земля* ‘зямля, якая адтаяла пасля зімовых маразоў, увільгатнёная, цёплая, здольная даць новы ўраджай’ ” [8, с. 436].

Архетып *зямлі* цесна звязаны з культам продкаў. З аднаго боку, продкі лічыліся валадарамі *зямлі*, а з другога, яна была іх вечнай калыскай. Зямны адыход і пахаванне разглядаліся як вяртанне ў матчына ўлонне. У беларускай

фразеалогіі *зямля* становіцца сімвалам натуральнага заканчэння зямнога жыцця: *аддаць зямлі* ‘пахавець’ [4, с. 56]; *зямля пухам* ‘ужываецца ў адносінах да нябожчыка як выказванне добрай памяці пра яго’ [4, с. 459]. У адрозненне ад іншых стыхій *зямля* сама па сабе не ўяўляе небяспекі і не суадносіцца з гвалтоўнай гібеллю. *Зямля* ўспрымалася як чыстая стыхія, якая не прымала самагубцаў, чараўнікоў – “нячыстых” нябожчыкаў і не магла быць прычынай пагібелі.

У беларускай фразеалогіі *зямля* проціпастаўляецца *небу*, *зямля* і *неба* ўтвараюць бінарную апазіцыю *ніз – верх*: *ад зямлі адарвацца і неба не дастаць* ‘прагадаць у жыцці, адышоўшы ад свайго прывычнага і не прымкнуўшы да іншага, непрывычнага, чужога, але жаданага’ [4, с. 49]; *як неба і зямля* ‘поўная процілегласць’ [5, с. 84].

Зямля – сімвал трываласці, устойлівасці і стабільнасці. Страта гэтых якасцей, як правіла, не пажаданая: *выбіваць глебу з-пад ног* ‘стварыць каму-небудзь хісткае, няўпэўненае становішча, выводзіць каго-небудзь са стану раўнавагі’ [4, с. 203]; *зямля выплывае з-пад ног* ‘у каго-небудзь траціцца ўпэўненасць у сваіх сілах; чыё-небудзь становішча становіцца хісткім, нетрывалым’ [4, с. 458].

Зямля суадносіцца з глыбінёй, якая лічыцца амаль недасяжнай для чалавечага розуму і органаў пачуццяў. Таму пранікненне ў зямныя нетры лічыцца дзеяннем выключным, як у наступных фразеалагічных адзінках, пабудаваных на гіпербалізаваных вобразах: *бачыць на тры сажні пад зямлём* ‘вызначацца вялікай праніклівасцю, прадпрымальнасцю’ [4, с. 89]; *пад зямлём знайсці* ‘у любым выпадку, па-ўсякаму, дзе б ні аказаўся хто-небудзь’ [4, с. 457].

У фразеалогіі лексема *зямля* можа суадносіцца з адлегласцю ў прасторы: *за трыдзевяць зямель* ‘вельмі далёка’ [4, с. 457]; *на краі зямлі* ‘вельмі далёка’ [4, с. 526].

Уключаныя ў склад фразеалагічных адзінак лексемы *агонь*, *вада*, *вецер* і *зямля* супадаюць у асобных значэннях, што можа быць адлюстравана ў выглядзе табліцы 1.

З усяго вышэй сказанага вынікае, што ўяўленні нашых продкаў пра розныя стыхі мелі як агульныя, так і адрозныя рысы. Сярод разгледжаных фразеалагізмаў не было выпадкаў, якія б сведчылі пра персаніфікацыю *вады*. Але вядома, што ў наіўнай карціне свету нашых продкаў *вада*, як і іншыя стыхі, уяўлялася жывой істотай. Практычна ўсе стыхі лічыліся загадкавымі, незразумелымі і з гэтай прычыны небяспечнымі. Толькі лексема *вецер* у беларускай фразеалогіі мае або адмоўную, або нейтральную канатацыю, сімволіка іншых стыхій неадназначная, часта амбівалентная. Гэта можа сведчыць пра адлюстраванне ў народнай культуры дуалістычнага светабачання.

Табліца 1.

Значэнне	Лексемы			
	<i>Агонь</i>	<i>Вада</i>	<i>Вецер</i>	<i>Зямля</i>
1. Персаніфікаваная стыхія	<i>Агонь яго ведае</i>		<i>Вятры яго ведаюць</i>	<i>Зямля ненаедная</i>
2. Разбуральная, небяспечная стыхія, звязаная з гібеллю або выпрабаваннямі, цяжкасцямі	<i>Агнём і мячом</i>	<i>Прайсці праз агонь і ваду і медныя трубы</i>	<i>Ісці з ветрам</i>	
3. Увасабленне руху, зменлівасці		<i>Шмат вады сплыло</i>	<i>З лёгкім ветрам</i>	
4. Раптоўнае з’яўленне або знікненне	<i>Як агнём спаліла</i>	<i>Як вадой змыла</i>	<i>Як ветрам здзьмула</i>	<i>Як скрозь зямлю праваліўся</i>
5. Семантыка невядомасці, няпэўнасці	<i>Агонь яго ведае</i>	<i>Цямна вада ва облацэх</i>	<i>Вятры яго ведаюць</i>	
6. Сімвал нішчымнасці, галечы		<i>Часам з квасам, а парою – з вадой</i>	<i>Вецер гуляе ў кішэнях</i>	

Асобна варта сказаць пра тое, што прыведзеныя ў дадзенай працы фразеалагізмы паводле паходжання падзяляюцца на некалькі груп: 1) *спрадвечна беларускія* (у дачыненні да іх у “Этымалагічным слоўніку фразеалагізмаў” І. Лепешава ўжываюцца тэрміны *агульнаславянскі, усходнеславянскі, уласна беларускі*), 2) *запозычаныя*, 3) *калькі*, 4) *паўкалькі*. Многія фразеалагізмы ўзыходзяць да біблейскіх тэкстаў, антычных міфаў: *цямна вада ва облацэх* [6, с. 406], *праметэеў агонь* [6, с. 312]. Спрадвечна беларускія фразеалагізмы дазваляюць гаварыць пра дасціпнасць, арыгінальнае, вобразнае светабачанне іх стваральнікаў. Запозычаныя і скалькаваныя фразеалагічныя адзінкі сведчаць пра ўзаемадзеянне беларусаў з іншымі народамі, а адпаведна, і ўзаемапрацікненне розных моўных сістэм, за кошт чаго ўзбагачалася і беларуская мова.

Літаратура

1. Беларуская міфалогія: Энцыклапедычны слоўнік / С. Санько, Т. Валодзіна, У. Васілевіч і інш. – Мн.: Беларусь, 2004. – 592 с.
2. Беларускі фальклор: Энцыклапедыя: У 2 т. Т. 1: А капэла – Куцця / Рэдкал.: Г.П. Пашкоў і інш. – Мн.: БелЭн, 2005. – 768 с.
3. Беларускі фальклор: Энцыклапедыя: У 2 т. Т. 2: Лабараторыя традыцыйнага мастацтва – “Яшчур” / Рэдкал.: Г.П. Пашкоў і інш. – Мн.: БелЭн, 2006. – 832 с.
4. Лепешаў І.Я. Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы. У 2 т. Т. 1. А – Л. – Мн.: БелЭн, 1993. – 590 с.
5. Лепешаў І.Я. Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы. У 2 т. Т. 2. М – Я. – Мн.: БелЭн, 1993. – 607 с.
6. Лепешаў І.Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў. – Мн.: БелЭн, 2004. – 443 с.
7. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы: Больш за 65000 слоў / Пад рэд. М.Р. Судніка, М.Н. Крыўко; Афармленне А.М. Хількевіча. – 3-е выд. – Мн.: БелЭн, 2002. – 784 с.
8. Толстой Н.И. Очерки славянского язычества / Н.И. Толстой. – М.: Индрик, 2003. – 622 с.

Дар'я Кузьміна

АСАБЛІВАСЦІ ПЕРАКЛАДУ ФРАЗЕАЛАГІЧНЫХ АДЗІНАК З БЕЛАРУСКАЙ НА ЧЭШСКУЮ МОВУ Ў КАНТЭКСТЕ ТЭОРЫ ПРЭЦЭДЭНТНАСЦІ

Кожная мова, як вядома, з'яўляецца знакавай сістэмай, што адлюстроўвае прыблізна аднолькавыя паняцці, вобразы, з'явы рэчаіснасці. Задача перакладчыка – суаднесці знак (назву, слова) на мове арыгінала (МА) са знакам на мове перакладу (МП). Але некаторыя паняцці не заўсёды перадаюцца ў мове адным словам. Нярэдка для гэтага выкарыстоўваецца слоўны комплекс, што ўяўляе сабой пэўнае, больш ці менш устойлівае лексічнае спалучэнне – *фразеалагічную адзінку* (ФА). Значэнне ФА не з'яўляецца сумай значэнняў яе складнікаў і заснавана на пэўных пазамоўных з'явах. Гэтыя пазамоўныя з'явы не аднолькава зразумелыя для прадстаўнікоў розных этнасаў (носьбітаў розных моў).

Такім чынам, можна казаць аб тым, што ў аснове ФА ляжаць *прэцэдэнтныя феномены* (ПФ) розных узроўняў. Як адзначае В.Красных, прэцэдэнтныя феномены – гэта “феномены, 1) якія добра вядомыя ўсім прадстаўнікам нацыянальна-лінгва-культурнай супольнасці; 2) актуальныя ў кагнітыўным (пазнавальным і эмацыянальным) плане; 3) апелюючы да якіх стала ўзнаўляецца ў маўленні прадстаўнікоў пэўнай нацыянальна-лінгва-культурнай супольнасці” [Красных 2002: 58]. Прэцэдэнтныя феномены падзяляюцца на прэцэдэнтныя сітуацыі, прэцэдэнтныя тэксты, прэцэдэнтныя імёны і прэцэдэнтныя выказванні.

Найбольш цікавымі для нас з'яўляюцца прэцэдэнтныя выказванні, бо ў іх склад уваходзяць і ФА. *Прэцэдэнтнае выказванне* (ПВ) – гэта “завершаная і самадастатковая адзінка, якая можа быць ці не быць прэдыкатыванай; складаны знак, сума значэнняў кампанентаў якога не роўная яго сэнсу: апошні заўсёды “шырэйшы” за простую суму значэнняў; у кагнітыўную базу ўваходзіць само ПВ; яно неаднаразова ўзнаўляецца ў маўленні” [Красных 2002: 48]. Акрамя ФА да ПВ можна аднесці цытаты, афарызмы, прымаўкі і інш.

У залежнасці ад “знешняга маштабу” ПФ падзяляюцца на:

1. соцыумна-прэцэдэнтныя – вядомыя ўсім прадстаўнікам пэўнага соцыума (прафесійнага, сацыяльнага, генерацыйнага і інш.);
2. нацыянальна-прэцэдэнтныя – уваходзяць у нацыянальную кагнітыўную базу;
3. універсальна-прэцэдэнтныя – “феномены, што уваходзяць ва “ўніверсальную” кагнітыўную прастору (“ўніверсальную” кагнітыўную базу) і вядомыя любому сярэднему сучаснаму *homo sapiens*” [Красных 2002: 51].

Такім чынам, калі ФА ўваходзяць у кола ПВ, то і яны могуць быць суаднесеныя ў пэўнай ступені з дадзенымі групамі.